

BURSA'DA DÜN DEN BUGÜNE TASAVVUF KÜLTÜRÜ

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	86561
Tas. No:	297.7 Bip.0

BURSA KÜLTÜR SANAT VE TURİZM VAKFI YAYINLARI
BURSA KİTAPLIĞI: 11

ISBN
975- 7093 – 09 - 02

Birinci Basım
Kasım 2002

Yayıma Hazırlayan
Ramis Dara

Kapak- Sayfa Tasarımı
Ömer Yıldız

Baskı
Graphis Matbaa
Yüzyıl M. Matbaacılar Sitesi,
1. Cadde No: 139 Bağcılar/ İstanbul
Tel: (0212) 629 06 07

BURSA KÜLTÜR SANAT VE TURİZM VAKFI
Açık Hava Tiyatrosu Yanı, Kültürpark - Bursa
Tel : 0224 - 234 49 12 (3 hat)
Faks : 0224 - 234 49 11
E-posta: bkstv@bkstv.org

TÜRKİYE DİNİ-SOSYAL TARİHİNDE VEFAİYYE MESELESİ*

Prof. Dr. Ahmet Yaşar Ocak**

Tasavvuf tarihini sadece tasavvufi bakış açısıyla incelemekle yetinmeyip, sosyal tarih açısından da ele aldığımızda, bazı tarikatların sırf bir tasavvufi teşekkül olmayıp dönemlerinin birtakım toplumsal yapısında ve hatta siyasal hareketlerinde önemli roller oynadıkları dikkati çekmekte gecikmez. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde de bazı tarikatların böyle rolleri olduğunu biliyoruz. Vefaiyye bunların en eskisidir ve Selçuklu dönemindeki rolü bir çalışmada tarafımızdan geniş olarak ele alınmış ve Osmanlı dönemi ile bağlantısına dikkat çekilmiştir.

Vefaiyye ve onun sözünü ettiğimiz rolü, yakın zamana kadar gerek Selçuklu gerekse Osmanlı tarihçilerinin dikkatini pek çekmedi. Merhum Abdülbaki Gölpınarlı'nın kısa bir değinmesinin dışında, 1980'lere kadar literatürde bu konuda bir yayına rastlanmaz. Oysa Osmanlı devletinin kuruluş dönemini anlatan erken Osmanlı kroniklerinde Rum Abdalları'ndan bahsedilirken, bunlardan bazılarının bu tarikatın müntesibi olduklarına dair kendi ağızlarından nakiller yer almaktaydı. Kanaatimizce bu dikkatten kaçışın sebebi, adı geçen tarikatın yeterince tanınmaması, dolayısıyla Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde oynadığı rolün farkına varılamamış olmasıydı.

Vefaiyye, XI. yüzyılda, hayatının önemli bir kesitini Bağdad yakınlarında geçirdiği için el-Bağdadî diye anılan Tacu'l-ârifin Seyyid Ebu'l-Vefa (öl.1107) adında biri tarafından tesis edilmiştir. Bazan XV. yüzyılda yaşamış Ebu'l-Vefâ Hârezmî ile karıştırılan bu mühim zat hakkında, bir iki sufi kaynağında kısa paragraflar bulunmakla beraber, esaslı olarak adına yazılan bir menakıbnameden bilgi ediniyoruz. Şihabu'd-Dîn Ahmed el-Vâsıtî adlı birinin 1371 yılında kaleme aldığı *Tezkiretu'l-Müttekîn ve Tabsıratu'l-Muktedîn* isimli bu iki ciltlik Arapça menakıbnamenin, kanaatimizce tarihsel değeri fevkalade yüksektir. Bilindiği üzere II. Bayezid devrinde Âşıkpaşazade'nin damadı olup Zeyniyye tarikatından –fakat aynı zamanda da Vefaiyye'den– Seyyid Velâyet tarafından Türkçeye tercüme ettirilmiştir.

Türkiye tarihinde birtakım dinî-sosyal hareketlere önyak olan Vefaiyye'nin tarihçesi şu gün bile yeterince bilinmemekte olup bazı mühim

* Özet.

** H.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

problemleri barındırmaktadır. Tarikatın XIII. yüzyılda Anadolu topraklarına girişi ve yayılması henüz karanlık bir meseledir.

Vefâî tarikatı Aşıkpaşazade, Oruç Beğ ve Neşrî gibi erken Osmanlı kroniklerinde Geyikli Baba ve Abdal Musa örneklerinde olduğu üzere, o dönemde *Rum Abdal* lakabıyla bilinen ve esasta birer Kalenderî olan bu şeyhlerin şahsında, ilk Osmanlı sultanlarının çevresinde temsil edilmiş görünüyor. Bunlar, "*Seyyid Ebu'l-Vefa tarikinden ve Baba İlyas müridlerinden*" olduklarını söylüyorlar. Böylece hem Babaî çevreleriyle bağlantılarını göstermiş oluyorlar, hem de Vefailiğin o yıllarda Bursa havalisinde kümelendiği ortaya çıkıyor. Bu konu üzerinde zaman zaman durulmuştur. Ancak, Selçuklu Anadolu'sunda daha çok kırsal kesimde yaygın ve Sünnî çizgiyle farklı bir konumda bulunduğu anlaşılan bu tarikatın, II. Bayezid döneminde en azından Osmanlı yüksek bürokrat ve aydın kesiminde belli bir değişime uğrayarak karakterini terkettiği görülüyor. Bunun nasıl ve hangi şartlarda gerçekleştiği tartışılması gereken önemli bir mesele gibi görünüyor. Muhtemelen bir vesileyle şehre taşınan tarikatın bu çerçevede sünnî bir karakter kazandığı tahmin edilebilir.

Ne var ki, bu tarikatın kırsal kesimdeki kanadı, Osmanlı iktidarının en güçlü olduğu dönemi olan XVI. yüzyılda bile muhtemelen eski klasik çizgisini korumağa devam etmiş olmalıdır ki, Anadolu'da Safevî propagandası başladığı zaman, bu tarikat çevrelerinde büyük itibar görmüş olduğu anlaşılıyor. Öyle ki, bugün elimizde Şah İsmail tarafından bazı Vefâî şeyhlerine dedelik payesi veren bir kısım siyadetnameler ve icazetnameler bulunmaktadır. Bunlarda bu dedelerin, daha doğrusu dede ocaklarının kökü, Seyyid Ebu'l-Vefa'ya dayandırılmaktadır. Bu bize Safevî propagandasının bilinçli olarak ilk planda özellikle Doğu Anadolu kırsal kesimlerinde bu eski tarikat çevrelerini tercih ettiğini ve propagandanın yaygınlaşmasında bunlardan yararlandığını düşündürüyor.